

Pháp luật của Việt Nam về thu hồi hàng hóa có khuyết tật

Tạ Kiến Tường*, Nguyễn Hoàng Hằng**

Nhận ngày 20 tháng 9 năm 2024. Chấp nhận đăng ngày 20 tháng 02 năm 2025.

Tóm tắt: Trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật có ý nghĩa quan trọng trong việc đảm bảo quyền được an toàn khi sử dụng hàng hóa của người tiêu dùng. Trách nhiệm này nếu được thực thi phổ biến và hiệu quả sẽ hạn chế và ngăn chặn được sự lưu thông hàng hóa có khuyết tật ra thị trường, góp phần đảm bảo quyền lợi chính đáng của người tiêu dùng nói riêng và sự ổn định, phát triển của xã hội nói chung. Bài viết phân tích và làm rõ trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật của thương nhân theo pháp luật Việt Nam. Trên cơ sở đó, đề xuất một số kiến nghị nhằm góp phần hoàn thiện những quy định của pháp luật về trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật của thương nhân và nâng cao hiệu quả thực hiện pháp luật về trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật.

Từ khoá: Hàng hoá có khuyết tật, thương nhân, người tiêu dùng.

Phân loại ngành: Luật học

Abstract: The responsibility for revocation of defective goods bears the important meaning in ensuring consumers' right to safety when using goods. This responsibility, if implemented widely and effectively, will limit and prevent the circulation of defective goods on the market, contributing to ensuring the legitimate rights of consumers in particular and the stability and development of society in general. The article analyzes and clarifies the responsibility of traders to revoke the defective goods under Vietnamese law. On that basis, it proposes a number of recommendations to contribute for improving the provisions of the law on the responsibility of traders to revoke the defective goods and to improve the effectiveness of the implementation of the law on the responsibility to revoke the defective goods.

Keywords: Defective goods, traders, consumers.

Subject classification: Jurisprudence

1. Mở đầu

Hàng hóa có khuyết tật nếu lưu thông trên thị trường sẽ tiềm ẩn nguy cơ gây tổn hại đến người tiêu dùng và xã hội. Tuy nhiên, trong sản xuất, kinh doanh không thể đảm bảo 100% các sản phẩm, hàng hoá mà thương nhân đưa ra thị trường đều hoàn hảo và không tồn tại khiếm khuyết hay chứa đựng yếu tố “lỗi”. Vì vậy, trong trường hợp xuất hiện hàng hóa có khuyết tật trên thị trường thì thương nhân - những chủ thể cung ứng hàng hoá ra thị trường chính là chủ thể đầu tiên và chính yếu nhất có trách nhiệm phải thu hồi hàng hóa có khuyết tật đó.

2. Khái quát về hàng hoá, hàng hoá có khuyết tật và thu hồi hàng hoá có khuyết tật

2.1. Hàng hoá

Hàng hoá có thể được hiểu là: *Đồ vật bày lên, đem bán* (Viện Ngôn ngữ, Từ điển tiếng Việt, 2008: 358). Theo đó, hàng hoá tồn tại dưới dạng hữu hình, thể hiện giá trị của mình thông qua trao đổi, mua bán.

* Trường Đại học Kinh tế - Luật, Đại học Quốc gia TP. Hồ Chí Minh.

Email: tuongtk23710@sdh.uel.edu.vn

** Trường Đại học Tôn Đức Thắng.

Email: nguyenhoanghang1@tdtu.edu.vn

Dưới góc độ kinh tế - chính trị, *Hàng hoá là sản phẩm của lao động có thể thoả mãn nhu cầu nào đó của con người và dùng để trao đổi với nhau* (Bộ Giáo dục Đào tạo, 2006: 56). Theo đó, hàng hóa có thể tồn tại dưới dạng hữu hình, vô hình và dịch vụ. Định nghĩa này cũng thể hiện rõ thuộc tính không thể thiếu của hàng hóa chính là giá trị thông qua hoạt động trao đổi, mua bán.

Theo định nghĩa của điều khoản 3.7.6 Bộ tiêu chuẩn ISO 9000: 2015 thì *sản phẩm tồn tại dưới hai dạng: hữu hình và vô hình. Sản phẩm hữu hình bao gồm phần cứng và vật liệu đã được chế biến thì được gọi là hàng hoá*.

Trong pháp luật Việt Nam, khái niệm hàng hóa được quy định trong nhiều đạo luật khác nhau. Khoản 2, Điều 3 Luật Thương mại năm 2005 quy định: *Hàng hóa bao gồm tất cả các loại động sản, kể cả động sản hình thành trong tương lai; những vật gắn liền với đất đai*.

Song song đó, một số luật khác cũng định nghĩa hàng hóa trong những lĩnh vực cụ thể như khoản 1, Điều 4 Luật Giá năm 2023 quy định: *Hàng hóa là sản phẩm có thể trao đổi, mua, bán trên thị trường*; khoản 28, Điều 3 Luật Giao thông đường bộ 2008 quy định: *Hàng hóa là máy móc, thiết bị, nguyên vật liệu, nhiên liệu, hàng tiêu dùng, động vật sống và các động sản khác được vận chuyển bằng phương tiện giao thông đường bộ*; Điều 3 Luật Chất lượng sản phẩm, hàng hóa năm 2007 định nghĩa: *Hàng hoá là sản phẩm được đưa vào thị trường, tiêu dùng thông qua trao đổi, mua bán, tiếp thị; Sản phẩm là kết quả của quá trình sản xuất hoặc cung ứng dịch vụ nhằm mục đích kinh doanh hoặc tiêu dùng*.

2.2. Hàng hoá có khuyết tật

Black's Law dictionary đưa ra định nghĩa về sản phẩm, hàng hóa có khuyết tật như sau: *Sản phẩm gây ra sự nguy hiểm (thiếu an toàn) một cách bất hợp lý trong điều kiện sử dụng bình thường mà không đáp ứng được yêu cầu mà một người sử dụng mong đợi, không phù hợp với những tiêu chuẩn thiết kế ban đầu hoặc có lỗi trong thiết kế, sản xuất sản phẩm*. Theo đó, “thiếu an toàn” là tiêu chí xác định sản phẩm, hàng hóa có khuyết tật. Tiêu chí này cũng được nhiều quốc gia thừa nhận và áp dụng.

Khoản 4, Điều 3 Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng năm 2023 quy định: *Sản phẩm, hàng hóa có khuyết tật là sản phẩm, hàng hóa không bảo đảm an toàn cho người tiêu dùng, có khả năng gây thiệt hại cho tính mạng, sức khỏe, tài sản của người tiêu dùng nhưng chưa phát hiện được khuyết tật tại thời điểm sản phẩm, hàng hóa được cung cấp cho người tiêu dùng mặc dù sản phẩm, hàng hóa đó được sản xuất theo đúng tiêu chuẩn, quy chuẩn kỹ thuật hiện hành*.

Có thể thấy, cơ sở để xác định sản phẩm, hàng hóa có khuyết tật là “sự thiếu an toàn” của sản phẩm, hàng hóa mà thông thường người ta có thể mong đợi. Nói cách khác, sản phẩm, hàng hóa có khuyết tật không chỉ là có sai sót về chất lượng mà nó còn ẩn chứa sự nguy hiểm một cách bất hợp lý và từ đó có khả năng gây ra hậu quả, hoặc gây ra hậu quả cho người tiêu dùng.

Trong thực tế có những sản phẩm, hàng hóa tự bản thân nó chứa đựng sự nguy hiểm, nhưng “sự nguy hiểm đó tồn tại là do bản chất, công năng của sản phẩm, hàng hoá đó, và tính hữu dụng của nó còn lớn hơn nhiều so với sự nguy hiểm, nên nó không được xem là sản phẩm, hàng hóa có khuyết tật” (Nguyễn Minh Thư, 2012: 31). Ví dụ: xăng dầu, axit, thiết bị truyền tải điện... Cũng cần lưu ý, không đồng nhất hàng hóa có khuyết tật với hàng hóa không đảm bảo chất lượng. Theo định nghĩa của tổ chức quốc tế về Tiêu chuẩn hoá (ISO), *chất lượng sản phẩm, hàng hoá là tổng thể các chỉ tiêu các đặc trưng của sản phẩm, thể hiện được sự thoả mãn nhu cầu trong các điều kiện tiêu dùng xác định, phù hợp với công dụng của sản phẩm*. Theo định nghĩa này, chất lượng sản phẩm, hàng hóa bao gồm nhiều chỉ tiêu, trong đó an toàn là một trong các chỉ tiêu xác định chất lượng của sản phẩm, hàng hóa. Vậy

nên, hàng hóa có khuyết tật là hàng hóa không đảm bảo chất lượng, tuy nhiên không phải mọi loại hàng hóa không đảm bảo chất lượng đều là hàng hóa có khuyết tật.

2.3. Thu hồi hàng hoá có khuyết tật

2.3.1. Khái niệm thu hồi hàng hoá có khuyết tật

Hàng hóa có khuyết tật, do chứa đựng yếu tố rủi ro, mất an toàn và có nguy cơ gây ảnh hưởng đến tính mạng, sức khỏe, tài sản của người tiêu dùng. Do vậy, thu hồi hàng hóa có khuyết tật là việc làm cần thiết.

Thu hồi được hiểu là “thu về lại, lấy lại cái trước đó đã đưa ra, đã cấp phát hoặc mất vào tay người khác” (Viện Ngôn ngữ, Từ điển tiếng Việt, 1977: 958). Thu hồi sản phẩm được xem là hành động “lấy lại” sản phẩm của chính chủ thể làm ra hoặc đưa sản phẩm đó vào thị trường.

Theo Pháp luật Hoa Kỳ, trong lĩnh vực quản lý thực phẩm và dược phẩm, thu hồi có nghĩa là “Một công ty loại bỏ hoặc sửa chữa một sản phẩm được bán trên thị trường mà Cục Quản lý thực phẩm và dược phẩm cho là vi phạm luật pháp mà cục quản lý” (The United States, 1997). Hành động sửa chữa bao gồm việc sửa đổi hoặc điều chỉnh một sản phẩm, dán nhãn lại hoặc kiểm tra sản phẩm.

Theo Pháp luật Anh thì: Thu hồi được hiểu là “Bất kỳ một biện pháp nào nhằm mục đích là lấy lại sản phẩm nguy hiểm đã được cung cấp hoặc có thể cung cấp đến người tiêu dùng” (Australian Competition and Consumer Commission, 2015).

Ở Việt Nam, thu hồi hàng hóa có khuyết tật không được định nghĩa trong Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng năm 2003. Tuy nhiên, tại khoản 1, Điều 3 Thông tư 17/2021/TT-BNNPTNT ngày 20/12/2021 của Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn quy định về thu hồi sản phẩm nói chung như sau: *Thu hồi sản phẩm là việc áp dụng các biện pháp nhằm đưa sản phẩm không bảo đảm an toàn thực phẩm ra khỏi chuỗi sản xuất, kinh doanh thực phẩm.*

Vậy, có thể nói: *Thu hồi hàng hóa có khuyết tật là việc áp dụng các biện pháp cần thiết nhằm loại bỏ hàng hóa không đảm bảo an toàn ra khỏi thị trường để sửa chữa, thay thế hoặc hoàn lại tiền.*

2.3.2. Đặc điểm thu hồi hàng hoá có khuyết tật

Thứ nhất, chủ thể thu hồi hàng hoá có thể là các thương nhân hoặc các chủ thể quản lý nhà nước. Thu hồi hàng hóa có khuyết tật là nghĩa vụ của một nhóm các chủ thể trong chuỗi các hoạt động sản xuất, phân phối hàng hoá. Việc xác định chủ thể có trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật dựa vào mối quan hệ trực tiếp của chủ thể đó với hàng hóa trong chuỗi sản xuất phân phối. Đó có thể là thương nhân sản xuất, thương nhân nhập khẩu, thương nhân bán hàng hoá. Trong trường hợp các thương nhân không thực hiện trách nhiệm thu hồi, hoặc không tuân thủ mệnh lệnh thu hồi thì cơ quan quản lý nhà nước có thẩm quyền thực hiện thu hồi.

Thứ hai, đối tượng của biện pháp thu hồi là hàng hóa có khuyết tật. Thu hồi hàng hóa có khuyết tật là biện pháp ngăn chặn, hạn chế khả năng người tiêu dùng tiếp xúc, sử dụng hàng hóa có khuyết tật. Đối tượng bị thu hồi bao gồm một tập hợp hàng hóa được xác định cùng lô, cùng loại. Vì vậy, biện pháp này chỉ áp dụng đối với hàng hóa có khuyết tật, không đảm bảo an toàn. Trong khi, với những hàng hóa rơi vào các trường hợp không đảm bảo chất lượng khác, các biện pháp trách nhiệm được áp dụng có thể là: trách nhiệm bảo hành, sửa chữa hoặc thay thế hàng hóa khác. Thông thường, biện pháp thu hồi không chỉ được áp dụng giới hạn một hay hai hàng hóa có khuyết tật, mà nó được áp dụng với loạt sản phẩm, hàng hóa cùng lô, cùng loại. Dù vậy, trách nhiệm thu hồi của thương nhân đối với các sản phẩm, hàng hóa đơn lẻ vẫn được đảm bảo theo trách nhiệm đảm bảo chất lượng vật mua bán, trách nhiệm theo hợp đồng đối với chất lượng sản phẩm, hàng hóa (Quốc hội, 2015, Điều 445).

Thứ ba, phạm vi thu hồi hàng hóa có khuyết tật không chỉ giới hạn trong một quốc gia, mà nó được tiến hành trên tất cả vùng lãnh thổ, quốc gia mà hàng hóa đó được lưu thông. Vì vậy, về mặt pháp lý, việc thực hiện thu hồi đòi hỏi sự hợp tác trao đổi thông tin giữa các quốc gia về hàng hóa có khuyết tật.

3. Trách nhiệm thu hồi hàng hoá có khuyết tật của thương nhân

3.1. Khái niệm trách nhiệm thu hồi hàng hoá có khuyết tật

Hiểu một cách tổng quan, trách nhiệm là *phần việc được giao cho hoặc coi như được giao cho, phải bảo đảm làm tròn, nếu kết quả không tốt thì phải gánh chịu phần hậu quả* (Viện Ngôn ngữ học, 1977: 985). Có thể nói, trách nhiệm, trước tiên được hiểu là: chủ thể phải hành động để làm tròn nhiệm vụ được giao; tiếp theo, nếu chủ thể được giao việc không hoàn thành nhiệm vụ của mình sẽ phải gánh chịu hậu quả bất lợi.

Trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật là một loại trách nhiệm pháp lý và trách nhiệm này được pháp luật quy định cho thương nhân sản xuất, kinh doanh hàng hoá.

Tóm lại, trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật là *một loại trách nhiệm pháp luật quy định, theo đó thương nhân kinh doanh hàng hoá phải loại bỏ hàng hoá không đảm bảo an toàn ra khỏi dòng lưu thông trên thị trường và phải chịu hậu quả bất lợi nếu không tuân thủ việc loại bỏ này theo quy định của pháp luật*.

3.2. Đặc điểm trách nhiệm thu hồi hàng hoá có khuyết tật

Thứ nhất, trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật của thương nhân phát sinh khi thương nhân cung cấp hàng hóa có khuyết tật cho người tiêu dùng, bất kể thương nhân có lỗi trong việc tạo ra hàng hóa có khuyết tật hay không. Thương nhân phải chịu trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật khi có căn cứ xác định hàng hóa có khuyết tật.

Thứ hai, trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật của thương nhân là loại trách nhiệm pháp lý, tức trách nhiệm được pháp luật quy định và điều chỉnh.

Thứ ba, căn cứ phát sinh trách nhiệm thu hồi là hàng hóa có khuyết tật. Với thuộc tính ngăn chặn, phòng ngừa nhằm ngăn hoặc giảm thiểu thiệt hại xảy ra, trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật phát sinh ngay khi phát hiện ra khuyết tật ẩn chứa trong hàng hoá, chứ không nhất thiết là khuyết tật đã gây ra thiệt hại trên thực tế.

Thứ tư, thu hồi hàng hóa có khuyết tật là một trong các loại trách nhiệm mà thương nhân phải thực hiện đối với hàng hóa, bên cạnh các loại trách nhiệm khác như trách nhiệm bảo hành, trách nhiệm đảm bảo chất lượng hàng hóa, trách nhiệm bồi thường thiệt hại. Đối với hàng hóa có khuyết tật, trách nhiệm thu hồi và trách nhiệm bồi thường thiệt hại là hai loại trách nhiệm độc lập.

Thứ năm, trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật của thương nhân không bị giới hạn về lãnh thổ. Tức là thương nhân chịu trách nhiệm thu hồi đối với toàn bộ đơn vị hàng hóa có khuyết tật mà không kể hàng hóa được lưu thông trong nước hoặc lưu thông ở nước ngoài. Điều này đặt ra vấn đề pháp lý trong việc xây dựng hệ thống cảnh báo thu hồi chung giữa các quốc gia.

4. Thực trạng pháp luật bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng Việt Nam về trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật của thương nhân, một số bất cập và kiến nghị hoàn thiện

4.1. Quy định của pháp luật về trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật của thương nhân

4.1.1. Chủ thể của trách nhiệm

Chủ thể có quyền của trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật

Trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật được đặt ra cho thương nhân khi họ cung cấp hàng hóa có khuyết tật ra thị trường. Vì lẽ đó, người tiêu dùng nói chung; chủ sở hữu hàng hóa nói riêng chính là chủ thể có quyền trong quan hệ pháp luật thu hồi hàng hóa có khuyết tật.

Người tiêu dùng là những người sử dụng hàng hóa, dịch vụ cuối cùng và làm chúng tiêu hao hoặc biến mất qua việc sử dụng nó.

Pháp luật các nước quy định về người tiêu dùng không giống nhau. Một số quốc gia quy định rõ người tiêu dùng là cá nhân, như Philippines, Liên minh châu Âu.

Pháp luật Việt Nam quy định người tiêu dùng bao gồm cả cá nhân và tổ chức. Cụ thể, khoản 1 Điều 3 Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng năm 2023 quy định: *Người tiêu dùng là người mua, sử dụng sản phẩm, hàng hóa, dịch vụ cho mục đích tiêu dùng, sinh hoạt của cá nhân, gia đình, cơ quan, tổ chức và không vì mục đích thương mại.* Như vậy, theo pháp luật Việt Nam, để được coi là người tiêu dùng thì chủ thể mua hàng hoá, sử dụng dịch vụ phải với mục đích là để tiêu dùng, sinh hoạt, chứ không vì mục đích thương mại. Tương tự, một tổ chức khi mua hàng hóa, hay sử dụng dịch vụ cho sinh hoạt chung của cơ quan, tổ chức thì cũng là người tiêu dùng.

Trong quan hệ pháp luật thu hồi hàng hóa có khuyết tật, chủ thể có quyền là người tiêu dùng và chủ sở hữu hàng hóa. Bên cạnh đó, trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật cũng gắn liền với trách nhiệm thực hiện các biện pháp khắc phục khác như: thay thế hàng hóa có khuyết tật bằng hàng hóa khác, lấy lại hàng hóa có khuyết tật và hoàn lại tiền. Khi thương nhân thực hiện những biện pháp khắc phục này thì chủ sở hữu hàng hóa đương nhiên là chủ thể có quyền.

Tóm lại, người tiêu dùng và chủ sở hữu là chủ thể có quyền trong hoạt động thu hồi hàng hóa có khuyết tật. Họ có thể là: “chủ thể mua, chủ thể sử dụng hàng hoá cho mục đích tiêu dùng chứ không vì mục đích lợi nhuận”.

Hiện nay, quyền của người tiêu dùng, nói chung được quy định tại Điều 4 Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng năm 2023, bao gồm những quyền cơ bản như: “Quyền được bảo đảm an toàn tính mạng, sức khỏe; Quyền lựa chọn sản phẩm, hàng hóa, dịch vụ; Quyền khiếu nại, tố cáo, khởi kiện hoặc đề nghị tổ chức xã hội khởi kiện để bảo vệ quyền lợi của mình, v.v...”. Nhưng, quyền của người tiêu dùng, chủ sở hữu hàng hóa trong quan hệ pháp luật thu hồi hàng hóa có khuyết tật lại không được quy định cụ thể trong Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng, cũng như các luật chuyên ngành khác có liên quan đến người tiêu dùng.

Hiện tại, trong lĩnh vực an toàn phương tiện vận tải, các văn bản dưới luật do Bộ Giao thông vận tải ban hành có quy định: “chủ sở hữu hàng hóa có khuyết tật có quyền thông báo về lỗi kỹ thuật cho cơ sở sản xuất và cơ quan quản lý chất lượng. Từ đó cơ sở sản xuất và cơ quan quản lý chất lượng có trách nhiệm xem xét, kiểm tra lỗi kỹ thuật trên sản phẩm để kịp thời có quyết định thu hồi trong trường hợp cần thiết” (Điều 14.2.a Thông tư số 30/2011/TT-BGTVT và Điều 13.2.a Thông tư số 45/2012/TT-BGTVT ngày 23/10/2012).

Rõ ràng, việc quy định quyền của người tiêu dùng, chủ sở hữu hàng hóa trong quan hệ pháp luật thu hồi hàng hóa có khuyết tật là cơ sở pháp lý quan trọng để thương nhân thực hiện trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật. Tuy nhiên, ngoài lĩnh vực an toàn phương tiện vận tải là có văn bản dưới luật quy định về quyền được thông báo (của chủ sở hữu hàng hoá) cho doanh nghiệp và cơ quan quản lý chất lượng như vừa nêu, thì Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng và các đạo luật chuyên ngành khác có liên quan lại không có bất kỳ quy định nào về quyền của người tiêu dùng, chủ sở hữu hàng hóa về thu hồi hàng hóa có khuyết tật. Đây là điều rất đáng để lưu tâm.

Chủ thể chịu trách nhiệm

Dưới góc độ pháp luật, khi một hàng hóa có khuyết tật lưu thông trên thị trường, tất yếu phát sinh chủ thể có trách nhiệm phải thu hồi nó. Chủ thể chịu trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật được xác định là chủ thể có mối liên hệ trực tiếp với hàng hóa mà người tiêu dùng đã sử dụng chứ không phụ thuộc vào chủ thể đó có mối liên hệ trực tiếp với người tiêu dùng hay không.

Chủ thể có mối liên hệ trực tiếp đối với hàng hóa được xác định là thương nhân sản xuất, thương nhân phân phối hàng hóa đến tay người tiêu dùng. Như vậy, chủ thể chịu trách nhiệm thu hồi không chỉ là chủ thể làm ra hàng hóa, mà còn bao gồm các chủ thể khác tham gia vào quá trình phân phối hàng hóa đến tay người tiêu dùng. Điều này nhằm đảm bảo trong mọi trường hợp đều có chủ thể chịu trách nhiệm trước người tiêu dùng về sản phẩm, hàng hóa.

Pháp luật hầu hết các quốc gia, trong đó có Việt Nam đều quy định trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật thuộc về nhiều chủ thể, đó có thể là thương nhân sản xuất, thương nhân nhập khẩu, thương nhân bán hàng hoá.

Luật Chất lượng sản phẩm, hàng hoá năm 2007 quy định trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật thuộc về “Người sản xuất, người nhập khẩu, người bán hàng”, gọi chung là các thương nhân.

Điều 7 và Điều 8 Luật An toàn thực phẩm năm 2010 quy định trách nhiệm thu hồi thực phẩm không đảm bảo an toàn thuộc về: “tổ chức, cá nhân sản xuất thực phẩm”, “tổ chức, cá nhân kinh doanh thực phẩm”.

Luật Dược năm 2016 quy định: “Cơ sở kinh doanh dược; cơ sở sản xuất thuốc, nguyên liệu làm thuốc; cơ sở xuất khẩu, nhập khẩu thuốc, nguyên liệu làm thuốc; cơ sở bán buôn thuốc, nguyên liệu làm thuốc có trách nhiệm thu hồi thuốc, nguyên liệu làm thuốc không đạt chất lượng không đảm bảo an toàn”.

Song song đó, trước đây, Điều 22 Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng năm 2010 quy định “tổ chức, cá nhân sản xuất, nhập khẩu hàng hoá” là chủ thể có trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật. Có thể thấy, việc xác định chủ thể chịu trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật như Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng năm 2010 là không đầy đủ, mà rõ nhất là đã “bỏ quên” thương nhân bán hàng hoá.

Hiện nay, Điều 32 Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng năm 2023 đã khắc phục bất cập này, khi quy định “tổ chức, cá nhân kinh doanh” (tức các thương nhân) là chủ thể có trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật. Có thể thấy, quy định về chủ thể có trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật theo Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng năm 2023 không mang tính “liệt kê”, nhưng nội hàm lại bao quát hơn, không bỏ sót chủ thể nào trong chuỗi sản xuất và phân phối sản phẩm, hàng hóa đến tay người tiêu dùng. Bởi lẽ, cũng theo quy định tại khoản 2, Điều 3 Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng năm 2023 thì: *Tổ chức, cá nhân kinh doanh là tổ chức, cá nhân thực hiện liên tục một, một số hoặc tất cả các công đoạn của quá trình từ đầu tư, sản xuất đến tiêu thụ sản phẩm, hàng hóa hoặc cung cấp dịch vụ trên thị trường nhằm mục đích sinh lợi, bao gồm: Thương nhân theo quy định của Luật Thương mại; cá nhân hoạt động thương mại độc lập, thường xuyên, không phải đăng ký kinh doanh.*

Bên cạnh đó, tuy về nguyên tắc, thương nhân là chủ thể chịu trách nhiệm chính trong việc thu hồi hàng hóa có khuyết tật. Tuy nhiên, trong một số trường hợp cụ thể, cơ quan quản lý nhà nước phải tiến hành thực hiện thu hồi hàng hóa có khuyết tật. Pháp luật trong các lĩnh vực chuyên ngành như Luật An toàn thực phẩm, Luật Dược có quy định thẩm quyền thu hồi hàng hóa có khuyết tật của cơ quan quản lý nhà nước. Nhưng điều này lại không được quy định trong Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng. Đây có phải là một sự thiếu sót?.

4.1.2. Tiến hành hoạt động thu hồi

Khoản 1, Điều 33 Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng 2023 phân loại hàng hóa có khuyết tật theo nhóm, tùy thuộc vào mức độ “mất an toàn” mà nó có thể gây ra. Theo đó, “sản phẩm, hàng hóa có khuyết tật nhóm A là sản phẩm, hàng hóa có khả năng gây thiệt hại cho tính mạng, sức khỏe của người tiêu dùng; sản phẩm, hàng hóa có khuyết tật nhóm B là sản phẩm, hàng hóa có khả năng gây thiệt hại cho tài sản của người tiêu dùng”.

Khi phát hiện hàng hóa có khuyết tật, tùy thuộc hàng hóa có khuyết tật thuộc nhóm nào, thương nhân có trách nhiệm phải: “(i) Kịp thời tiến hành mọi biện pháp cần thiết để ngừng việc cung cấp và thu hồi sản phẩm, hàng hóa có khuyết tật trên thị trường; công khai về sản phẩm, hàng hóa có khuyết tật và việc thu hồi sản phẩm (nếu hàng hóa có khuyết tật thuộc nhóm B); (ii) cùng với việc thực hiện các biện pháp nêu trên, thương nhân phải thông báo công khai về sản phẩm, hàng hóa có khuyết tật và việc thu hồi sản phẩm, hàng hóa đó ít nhất 05 số liên tiếp hoặc 05 ngày liên tiếp trên đài phát thanh, đài truyền hình, báo in, báo điện tử ở trung ương và địa phương nơi sản phẩm, hàng hóa đó lưu thông (nếu hàng hóa có khuyết tật thuộc nhóm A). Nội dung thông báo công khai bao gồm: Mô tả sản phẩm, hàng hóa phải thu hồi; lý do thu hồi sản phẩm, hàng hóa và cảnh báo nguy cơ thiệt hại do khuyết tật của sản phẩm, hàng hóa gây ra; thời gian, địa điểm, phương thức thu hồi sản phẩm, hàng hóa; thời gian, phương thức khắc phục khuyết tật của sản phẩm, hàng hóa” (khoản 2, Điều 33 Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng năm 2023).

Có thể thấy, với tính chất là đạo luật gốc trong lĩnh vực bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng, nên Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng năm 2023 quy định: thương nhân “kịp thời tiến hành mọi biện pháp cần thiết để ngừng việc cung cấp và thu hồi sản phẩm, hàng hóa có khuyết tật trên thị trường”, còn thực hiện những “biện pháp cần thiết” như thế nào thì để cho nghị định hướng dẫn và các đạo luật chuyên ngành quy định là điều hợp lý.

4.1.3. Phạm vi trách nhiệm

Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng năm 2023 quy định một trong các nội dung được thể hiện trong thông báo, công khai về hàng hóa có khuyết tật phải thu hồi là “Mô tả sản phẩm, hàng hóa phải thu hồi”, nhưng lại không quy định cụ thể là việc mô tả phải bao gồm những nội dung gì. Hiện tại, các thông báo thu hồi hàng hóa có khuyết tật được đăng tải trên các trang thông tin trong từng lĩnh vực chuyên ngành như: Cục An toàn thực phẩm (Bộ Y tế), Cục Đăng kiểm Việt Nam (Bộ Giao thông vận tải), Cục Quản lý dược (Bộ Y tế), hay trang thông tin của Cục Quản lý cạnh tranh (Bộ Công thương) đều thể hiện rõ phạm vi trách nhiệm của thương nhân thông qua giới hạn phạm vi hàng hóa bị thu hồi bằng cách mô tả chi tiết thông tin về sản phẩm, hàng hóa như nhãn hiệu, số loại, thời gian sản xuất, số Giấy chứng nhận...

Phạm vi trách nhiệm thu hồi hàng hóa của thương nhân còn được thể hiện ở trách nhiệm thực hiện biện pháp khắc phục khuyết tật, xử lý hàng hóa có khuyết tật sau khi thu hồi. Về vấn đề này, Điều 33 Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng năm 2023 quy định: thương nhân phải nêu rõ “phương thức khắc phục khuyết tật của sản phẩm” trong nội dung thông báo công khai, chứ không quy định cụ thể các biện pháp khắc phục quyền lợi người tiêu dùng mà thương nhân cần thực hiện. Đây cũng là điều dễ hiểu, bởi lẽ, tùy tính chất, đặc điểm hay chủng loại hàng hóa có khuyết tật mà các văn bản quy phạm pháp luật trong từng lĩnh vực chuyên ngành quy định cụ thể các biện pháp khắc phục quyền lợi người tiêu dùng thì sẽ phù hợp hơn.

Hiện tại, trong lĩnh vực an toàn phương tiện vận tải, các biện pháp khắc phục được áp dụng là: sửa chữa, thay thế phụ tùng hoặc thay thế bằng sản phẩm khác (Bộ Giao thông, 2011, Điều 3 Thông tư số 45/2012/TT-BGTVT và Bộ Giao thông 2012, Điều 3 Thông tư số 30/2011/TT-BGTVT).

4.1.4. Miễn trừ trách nhiệm

Pháp luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng Việt Nam trước đây, mà tiêu biểu là Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng năm 2010 và những văn bản quy phạm pháp luật trong các lĩnh vực khác liên quan đến người tiêu dùng đều không quy định những trường hợp cá biệt có thể dẫn đến miễn trừ trách nhiệm của thương nhân trong việc thu hồi hàng hóa có khuyết tật.

Đây có thể được xem là “lỗ hổng pháp lý”, là điều “không công bằng” đối với thương nhân, đặc biệt là trong những trường hợp như: (i) Khuyết tật của hàng hóa xuất phát do lỗi từ phía người tiêu dùng hoặc bên thứ ba khác (ví dụ như: đối với sản phẩm, hàng hóa đơn lẻ, trong quá trình lưu giữ, vận chuyển, hoặc sử dụng, người tiêu dùng hoặc người vận chuyển không thực hiện đúng các biện pháp kỹ thuật để đảm bảo yếu tố an toàn của hàng hóa theo khuyến cáo của nhà sản xuất dẫn đến làm phát sinh khuyết tật của sản phẩm, hàng hóa); (ii) Thương nhân đã công khai, thông báo hàng hóa có khuyết tật đến người tiêu dùng theo quy định của pháp luật và người tiêu dùng đã tiếp nhận đầy đủ thông tin nhưng vẫn cố ý sử dụng sản phẩm, hàng hóa có khuyết tật gây thiệt hại; (iii) Khuyết tật của sản phẩm, hàng hóa là những lỗi không thể phát hiện được với trình độ khoa học, công nghệ của thế giới tính đến thời điểm sản phẩm, hàng hóa gây thiệt hại.

Hiện nay, “lỗ hổng pháp lý” vừa nêu đã phần nào được Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng năm 2023 “lấp đầy” thông qua quy định “Miễn trách nhiệm bồi thường thiệt hại do sản phẩm, hàng hóa có khuyết tật gây ra” tại Điều 35.

Có thể thấy, quy định miễn trừ trách nhiệm của thương nhân trong việc thu hồi hàng hóa có khuyết tật trong một số trường hợp là cần thiết, vừa đảm bảo chức năng bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng của Nhà nước, vừa không làm tổn hại một cách không hợp lý lợi ích của thương nhân, doanh nghiệp.

4.2. Kiến nghị hoàn thiện pháp luật bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng Việt Nam về trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật của thương nhân

4.2.1. Bổ sung khái niệm “Thu hồi sản phẩm, hàng hóa có khuyết tật” vào Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng

Để nâng cao hiệu quả thực hiện trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật của thương nhân, trước tiên cần minh định khái niệm “thu hồi hàng hóa có khuyết tật” là gì?

Trách nhiệm của thương nhân về việc thu hồi hàng hóa có khuyết tật được quy định trong hai đạo luật cơ bản trong lĩnh vực bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng là: Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng năm 2023 và Luật Chất lượng sản phẩm, hàng hóa năm 2007. Tuy nhiên trong cả hai đạo luật này đều không định nghĩa thế nào là “thu hồi hàng hóa có khuyết tật”. Điều này có thể dẫn đến không có cách hiểu thống nhất về nội hàm của biện pháp thu hồi hàng hóa có khuyết tật. Từ phân tích ở mục 2.3.1, chúng tôi đề xuất bổ sung quy định về “thu hồi hàng hóa có khuyết tật” như sau:

Thu hồi hàng hóa có khuyết tật là việc áp dụng các biện pháp cần thiết nhằm loại bỏ hàng hoá không đảm bảo an toàn ra khỏi thị trường để sửa chữa, thay thế hoặc hoàn lại tiền.

Định nghĩa nêu trên, đã làm rõ được bản chất của thu hồi hàng hóa có khuyết tật, đó không chỉ đơn thuần là đưa hàng hóa không đảm bảo an toàn ra khỏi thị trường mà mục đích còn là sửa chữa, thay thế hoặc hoàn lại tiền cho người tiêu dùng, chủ sở hữu hàng hóa có khuyết tật đó.

4.2.2. Hoàn thiện các quy định về chủ thể của trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật

- Về chủ thể có quyền

Như đã phân tích, người tiêu dùng và chủ sở hữu hàng hóa là chủ thể có quyền khi thương nhân thực hiện trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật. Nhưng hiện tại, ngoài các văn bản pháp luật trong lĩnh vực an toàn phương tiện vận tải, thì quyền của người tiêu dùng, chủ sở hữu hàng hóa trong quan hệ pháp luật thu hồi hàng hóa có khuyết tật lại không được quy định cụ thể trong Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng, cũng như các đạo luật ở các lĩnh vực chuyên ngành có liên quan đến người tiêu dùng.

Vậy nên, để nâng cao trách nhiệm của thương nhân trong việc thu hồi hàng hóa có khuyết tật, quyền và nghĩa vụ của những chủ thể “có quyền” trong quan hệ này cần phải được ghi nhận trong Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng, từ đó tạo cơ sở cho việc xây dựng các quy định bảo đảm việc thực thi quyền của những chủ thể này trong quan hệ pháp luật thu hồi hàng hóa có khuyết tật.

Trước hết, cần quy định người tiêu dùng có quyền được thông báo cho doanh nghiệp và cơ quan quản lý nhà nước có thẩm quyền về hàng hóa có khuyết tật; quyền yêu cầu doanh nghiệp, thương nhân thu hồi hàng hóa có khuyết tật; có nghĩa vụ hợp tác với cơ quan có thẩm quyền trong quá trình thu hồi. Ngoài ra, để đảm bảo quyền lợi chính đáng cho chủ sở hữu, nhưng không phải là người trực tiếp sử dụng hàng hóa, cũng như đảm bảo sự hài hòa về lợi ích giữa chủ sở hữu và người sử dụng hàng hóa thì quyền được áp dụng các biện pháp khắc phục như: sửa chữa, thay thế hoặc hoàn tiền từ hàng hóa có khuyết tật cần được quy định là quyền của chủ sở hữu hàng hóa.

- *Về chủ thể chịu trách nhiệm thu hồi*

Như đã biết, thương nhân có mối liên hệ trực tiếp đối với sản phẩm, hàng hóa có khuyết tật là chủ thể chịu trách nhiệm chính trong việc thu hồi hàng hóa có khuyết tật. Tuy nhiên, trong một số trường hợp cụ thể, cơ quan nhà nước có thẩm quyền phải tiến hành thực hiện việc thu hồi hàng hóa có khuyết tật. Nhưng điều này lại không được quy định trong Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng.

Vì vậy, để tạo cơ sở pháp lý đầy đủ cho việc thực hiện trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật, Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng cần quy định: “Cơ quan quản lý nhà nước có thẩm quyền” là chủ thể có trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật trong những trường hợp cá biệt. Rõ ràng, quy định này, nếu được bổ sung sẽ tạo cơ sở pháp lý cho việc thu hồi hàng hóa có khuyết tật trong một số trường hợp riêng biệt như: Thu hồi hàng hóa khi không xác định được chủ thể chịu trách nhiệm do bị giải thể hoặc phá sản, thu hồi hàng hóa “xách tay”, thu hồi trong các trường hợp khẩn cấp như hàng hóa gây ảnh hưởng nghiêm trọng đến sức khỏe cộng đồng, thương nhân không thực hiện hoặc còn phần lớn lượng hàng hóa không thu hồi được.

4.2.3. Hoàn thiện các quy định về truy xuất nguồn gốc hàng hóa, tạo cơ sở, điều kiện thu hồi hàng hóa có khuyết tật

Để hàng hóa có khuyết tật được thu hồi, cần phải xác định được các tổ chức, cá nhân làm ra hàng hóa hoặc đưa hàng hóa vào lưu thông trên thị trường, tức là phải xác định được các chủ thể có mối liên hệ trực tiếp đối với sản phẩm, hàng hóa. Vì vậy, việc quy định và xây dựng hệ thống truy xuất hàng hóa là điều cần thiết.

Chúng tôi đề xuất cần tiến hành một số giải pháp sau:

Thứ nhất, mở rộng đối tượng sản phẩm, hàng hóa cần truy xuất nguồn gốc. Ngoài nhóm sản phẩm, hàng hóa là thực phẩm và hàng nông sản cần truy xuất nguồn gốc như quy định hiện tại, việc truy xuất nguồn gốc cần được quy định và thực hiện đối với những nhóm hàng hóa khác, đặc biệt là những sản phẩm, hàng hóa dành cho người già, trẻ em; các sản phẩm trong lĩnh vực an toàn xe cơ giới, dược phẩm, ...

Thứ hai, để kiểm soát được chất lượng thông tin, dữ liệu truy xuất nguồn gốc, cần có quy định chế tài, xử phạt vi phạm liên quan đến “việc áp dụng không đúng tem truy xuất nguồn gốc; tem truy xuất nguồn gốc không thể hiện rõ ràng, gây nhầm lẫn với các tem, nhãn khác”.

Thứ ba, Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng cần bổ sung quy định về truy xuất nguồn gốc hàng hóa. Khi xây dựng những quy định liên quan đến truy xuất nguồn gốc, cần lưu ý trường hợp truy xuất nguồn gốc đối với loại hàng hóa lâu bền, vì những loại hàng hóa này có thể tồn tại trong khoảng thời gian rất lâu dài, nên việc xây dựng, quản lý và sử dụng dữ

liệu về chủ thể sản xuất, nhập khẩu, phân phối sản phẩm là cần thiết để phục vụ cho việc truy xuất hàng hóa sau khi nó được đưa vào lưu thông và phân phối đến tay người tiêu dùng.

5. Kết luận

Để đảm bảo quyền được an toàn khi sử dụng hàng hóa của người tiêu dùng thì thương nhân - những chủ thể cung ứng hàng hóa ra thị trường chính là chủ thể cơ bản và chính yếu nhất có trách nhiệm phải thu hồi hàng hóa có khuyết tật đang lưu thông trên thị trường. Các quy định pháp luật hiện hành đã tạo cơ sở pháp lý cho việc thực hiện trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật của thương nhân. Tuy nhiên, vẫn còn một số quy định cần được sửa đổi, bổ sung để hoàn thiện cơ chế thực thi trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật của thương nhân. Bài viết đã đề xuất một số kiến nghị nhằm tiếp tục hoàn thiện và nâng cao khả năng thực hiện trách nhiệm thu hồi hàng hóa có khuyết tật của thương nhân. Điều này không chỉ giúp bảo vệ quyền lợi chính đáng của người tiêu dùng, mà còn góp phần thúc đẩy sự phát triển bền vững của nền kinh tế.

Tài liệu tham khảo

- Australian Competition and Consumer Commission - ACCC. (2015). *Consumer Product Safety Recall Guidelines*. Commonwealth of Australia.
- Bộ Giáo dục Đào tạo. (2006). *Giáo trình kinh tế chính trị Mác - Lê-nin*. Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật.
- Bộ Giao thông Vận tải. (2011). *Thông tư số 30/2011/TT-BGTVT ngày 15/4/2011 quy định về kiểm tra chất lượng an toàn kỹ thuật và bảo vệ môi trường trong sản xuất, lắp ráp xe cơ giới*.
- Bộ Giao thông Vận tải. (2012). *Thông tư số 45/2012/TT-BGTVT, ngày 23/10/2012 quy định về kiểm tra chất lượng an toàn kỹ thuật và bảo vệ môi trường trong sản xuất, lắp ráp xe mô tô, gắn máy*.
- Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn. (2021). *Thông tư số 17/2021/TT-BNNPTNT ngày 20/12/2021 về truy xuất nguồn gốc, thu hồi và xử lý thực phẩm không bảo đảm an toàn thuộc phạm vi quản lý của Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn*.
- Chính phủ. (2020). *Nghị định số 98/2020/NĐ-CP ngày 26/8/2020 quy định về xử phạt vi phạm hành chính trong hoạt động thương mại, sản xuất, buôn bán hàng giả, hàng cấm và bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng*.
- Nguyễn Minh Thư. (2012). *Trách nhiệm bồi thường thiệt hại do sản phẩm có khuyết tật gây ra - Một số vấn đề lý luận và thực tiễn thực hiện pháp luật ở Việt Nam*. [Luận án tiến sĩ Luật học, Trường Đại học Luật Hà Nội].
- Quốc hội. (2005). *Luật Thương mại*.
- Quốc hội. (2007). *Luật Chất lượng sản phẩm, hàng hoá*.
- Quốc hội. (2008). *Luật Giao thông đường bộ*.
- Quốc hội. (2010a). *Luật An toàn thực phẩm*.
- Quốc hội. (2010b). *Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng*.
- Quốc hội. (2012). *Luật Giá*.
- Quốc hội. (2015). *Bộ luật dân sự*.
- Quốc hội. (2016). *Luật Dược*.
- Quốc hội. (2023). *Luật Bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng*.
- The European Parliament. (2005). *The General Product Safety Regulations 2005*.
- The United States Consumer Product Safety Act (CPSA).
- The United States. (1997). *Code of Federal Regulations title 21*.
- US Department of Agriculture. (2018). *Trends in Food Recalls: 2004-13. EUB-191*. Economic Research Service.
- Viện Ngôn ngữ học. (1977). *Từ điển tiếng Việt*. (Hoàng Phê chủ biên). Nxb. Đà Nẵng và Trung tâm từ điển tiếng Việt.
- Viện Ngôn ngữ. (2008). *Từ điển tiếng Việt*. Nxb. Hồng Đức.